

УДК 347.9:341.1/8:341.64:341.9
DOI <https://doi.org/10.32782/pyuv.v5.2023.8>

Є. В. Чупрун

orcid.org/0009-0006-5060-4250

аспірант кафедри цивільного права та процесу

Харківського національного університету внутрішніх справ

ІМУНІТЕТИ, ВРЕГУЛЬОВАНІ НОРМАМИ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

Постановка проблеми. Важливу роль у забезпеченні стабільності міжнародних відносин відіграють правові засоби, що забезпечують рівність їх учасників. Незважаючи на те, що сутність імунітету походить від принципів незалежності, рівноправності та гідності держав, імунітет, встановлений державою, може спричиняти занепокоєння для приватних осіб, права та інтереси яких не мають непропорційно обмежуватись, а також обмежувати інтереси правосуддя. Окрім актуальних викликів для України, в цілому імунітети в міжнародному просторі займають важливе місце у визначенні правових статусів і відіграють роль у міжнародних судових процедурах і в забезпеченні можливостей захисту прав та інтересів окремих осіб скористатись національними засобами правового захисту та розраховувати на їх ефективність, пропорційність правообмежень, відповідність вимогам верховенства права.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Правовим імунітетам, які регулюються нормами міжнародного права, приділена увага у дослідженнях багатьох правників у галузі міжнародного публічного та міжнародного приватного права. Зокрема можна відзначити праці українських дослідників, таких як: О. Водяніков, Т. Грабович, О. Гіренко, М. Драган, Є. Корнійчука, О. Колісник, М. Медведєва, В. Попко, О. Сіваш, Т. Степаненко, В. Тімашова, О. Ткаля, О. Чепель, І. Хмельова, а також іноземних: О. Ніка, К. Сингер, М. Краевський, Л. Макгрегор, Л. Каплан, К. Виток та інших. Незважаючи на їх значний внесок у дослідження імунітетів, залишаються неоднозначними питання їх співвідношення та балансу інтересів при конкуренції правових статусів, заснованих на імперативних нормах міжнародного права або на найбільш значущих принципах демократичного суспільства. Найбільш актуальним залишається завдання з опрацювання підходів до застосування імунітетів, зважаючи на динаміку тлумачення підстав обмеження різних імунітетів.

Метою статті є аналіз, узагальнення та систематизація типології імунітетів, врегульованих нормами міжнародного права, враховуючи приватноправову роль імунітетів, їх співвідношення з правом людини на суд.

Виклад основного матеріалу дослідження. Найбільше значення з точки зору підтримання глобальної стабільності та правопорядку в міжнародних відносинах має імунітет держав, від якого походить більшість імунітетів і привілеїв, визначених нормами міжнародного права. Сама концепція суверенного імунітету ґрунтується на тому, що держави є рівними та незалежними. Незалежність (суверенність) і відповідні імунітети тісно пов'язані також з визнанням самої держави на міждержавному рівні. Функціонування міжнародного права засновано на горизонтальному порядку, в якому немає легітимної наднаціональної влади або авторитету. Ідея підпорядкування суверенної держави юрисдикції іноземного суду без його згоди викликає політичне напруження. Разом з тим, горизонтальний характер міжнародного права дає підстави нехтувати судовими рішеннями через наданий імунітет. Незалежність, непідсудність, недоторканність майна держав та її агентів (з повним, обмеженим функціональним або мінімальним імунітетом) мають бути збалансовані з іншими інтересами, які мають значення в демократичних суспільствах і забезпечення яких пов'язується з безпекою держави, дотриманням вимог верховенства права, зокрема: з обґрунтованістю правових обмежень, порушень прав людини, значних порушень норм міжнародного гуманітарного права задля недопущення свавілля, яке на сьогодні проявляє держава-агресор стосовно України. До зміни підходів до застосування імунітетів прикута увага політиків, суддів, науковців всього світу, насамперед у зв'язку з виявленою недовірою в сучасних викликах і відвертим ігноруванням рф норм і звичаїв міжнародного права.

Загалом державний імунітет виконує наступні функції: забезпечення «протистояння» між державами, коли приватні особи прагнуть заручитися допомогою судів однієї держави для вирішення їхніх позовів проти іншої держави; розмежування між публічними та приватними спорами; розподіл юрисдикції між державами у спорах, які розглядаються в національних судах і стосуються діяльності держави за відсутності будь-якої міжнародної угоди, за допомогою якої можна було б вирішити суперечливі вимоги щодо здійснення такої юрисдикції.

Абсолютний імунітет стосується привілеїв і винятків, наданих однією державою через свій судовий механізм іншій, проти якої намагаються розпочати судові процеси, здійснити арешт майна чи виконати судові рішення. Цей підхід, який підтримувався міжнародною практикою, у 20 столітті почав змінюватись. Класична ж доктрина імунітету виникла в ті часи, коли вся комерційна діяльність держави в іноземних країнах була пов'язана з її політичною діяльністю. У сучасному світі держави займаються комерційною діяльністю. Отже, класична доктрина втратила сенс і має бути замінена доктриною, що обмежує імунітет держав. Обмежувальна модель розрізняє акти публічного та приватного права держави, при цьому імунітет поширюється лише на публічні акти. Тобто у доктрині та міжнародній і судовій практиці розрізняють дії, вчинені на виконання суверенної влади, яка залишається недоторканою, та дії приватного або комерційного характеру, щодо яких можуть бути порушені справи в національних судах [1, с. 2107].

Для приватних осіб у міжнародних судових процедурах діє також спеціальний вид імунітету: амністії, серед яких розрізняються також абсолютні та умовні, водночас вони мають значення і для кримінального, і для цивільного процесу, оскільки може йти мова й про імунітет від цивільного позову.

У теорії та практиці міжнародного права розрізняють також імунітет власності держави та юрисдикційний імунітет, який, своєю чергою, поділяється на судовий, імунітет від попереднього забезпечення позову та імунітет від примусового виконання судового рішення [2, с. 110]. Водночас для застосування норм про імунітет держав має значення контекстуальне тлумачення терміна «іноземна держава». ЄСПЛ з цього приводу зазначив, що термін «іноземна держава» означає, зокрема, її головного чи іншого керівника, органи державного управління або адміністративно-територіальних одиниць, будь-яке відомство чи будь-яку інстанцію. Разом з тим, неприпустимо обходити імунітет держави у спосіб притягнення до відповідальності представника державної влади, зокрема, за цивільним позовом до представників державної влади у зв'язку з катуваннями [3].

Щодо публічно-правових і приватноправових дій держав по-різному застосовуються принципи імунітету. У публічно-правових відносинах, що виникають між державами, за класичною теорією застосовується абсолютний імунітет. Якщо держава є учасником приватних правовідносин, її імунітет обмежений [4, с. 81]. Держави беруть участь у відносинах (що врегульовано нормами міжнародного (публічного) права) як суверени та носії публічної влади з іншими суб'єктами між-

народного права, як держави, народи та нації, що виборюють свою незалежність, міжнародні організації, квазідержавні утворення; що врегульовано нормами міжнародного приватного права як господарчі суб'єкти зі своїми приватними інтересами з іноземними суб'єктами господарювання, іноземними громадянами [5, с. 115]. Так, наприклад, преамбулою Закону України «Про міжнародне приватне право» встановлено, що ним врегульовано приватноправові відносини. Водночас саме розмежування приватних і публічних правовідносин викликає значні складності у міжнародній практиці, що вирішуються потім у судовому порядку.

У Європейській конвенції про державний імунітет 1972 р. (до якої Україна не приєдналась) закріплено, що у трудових спорах, спорах щодо охорони патентів на товарні знаки, спорах щодо прав на нерухоме майно, відшкодування шкоди, щодо контрактів, які повинні бути виконані в країні суду, що розглядає справу, спорів, що виникають із діяльності комерційної установи іноземної держави, держави імунітетом не користуються [6]. За змістом Європейська конвенція відповідає концепції «обмеженого» або «функціонального» імунітету. Як зазначає Є. Корнійчук, між концепціями обмеженого та функціонального імунітету є відмінності, проте конвенція демонструє їх тотожність, оскільки вони ґрунтуються на нетотожності діяльності держави як суверена, який в повному обсязі має юрисдикційний імунітет, та діяльністю держави, не пов'язаною з виконанням суверенних функцій [7, с. 126].

За позицією ЄСПЛ юрисдикційний імунітет держави не діє при вирішенні трудових спорів держави зі співробітниками дипломатичного представництва за кордоном за певними винятками, відмінними від дипломатичних імунітетів («Sabeh El Leil проти Франції», §§53–54, §§57–58) [8], стосовно комерційних відносин між державою та фізичними особами – іноземцями («Олейніков проти Росії», §§61, 66) [9].

Слід ще раз зазначити, що Україна не приєдналась до Європейської конвенції 1972 року та Конвенції ООН 2004 року з питань імунітетів. Хоча Конвенція ООН не набрала чинності, деякі з її положень визнані як міжнародні правові звичаї. Посилання на положення конвенції увійшли у судову практику. Незважаючи на те, що ЄСПЛ визнає положення Конвенції ООН як міжнародне звичаєве право з питань юрисдикційного імунітету держави, підхід суду є дискусійним [10, с. 63–64]. Крім того, тенденції ЄСПЛ та Міжнародного суду ООН стосовно тлумачення імунітетів є неоднозначним на відмінні. Один з важливих сучасних міжнародних підходів до застосування норм про імунітет держав полягає

у визнанні норм про заборону злочинів проти людяності у світі *jus cogens*, які мають займати найвище місце в ієрархії будь-яких норм міжнародного права, що й визначає обмеження юрисдикційного імунітету держави [10, с. 68].

Висновки Міжнародного суду у справі щодо юрисдикційних імунітетів держави, ймовірно, перешкоджають національним судам припускатися винятків з імунітету, застосовного до позовів, що виникають через значні порушення прав людини або міжнародного гуманітарного права. Однак підхід, прийнятий Міжнародним судом, не слід розуміти як перешкоду для можливого нового розвитку права в цій сфері. Зв'язок між державним імунітетом і правом на доступ до правосуддя має тенденцію до змін, а динамічне тлумачення покладається головним чином не на уряди, а на суди. Суди мають визначати обсяг юрисдикційного імунітету в конкретній справі, і вони, швидше за все, керуються міркуваннями справедливості, а не політичними інтересами. Враховуючи динаміку тлумачення норм про імунітет, суд, який стверджує юрисдикцію над державою на основі добре обґрунтованої оцінки, більше не повинен вважатися таким, що порушує закон. Розумне тлумачення винятку *jus cogens* із державного імунітету не порушує норми сучасного міжнародного права. Дієвим рішенням було б дозволити державі, де сталося порушення *jus cogens*, вимагати юрисдикції як останнього засобу, тобто якщо всі інші засоби правового захисту, доступні потерпілому, були вичерпані [11, с. 774, 782]. Відповідний підхід з точки зору встановлення балансу між державним імунітетом та правами людини, що значно порушуються, поряд з імперативними нормами міжнародного права, має бути основоположною засадою для подальшого розвитку міжнародної практики, заснованої на верховенстві права. Як і будь-яке інше обмеження прав особи, обмеження права на доступ до правосуддя на основі державного імунітету підлягає перевірці на пропорційність і, в залежності від обставин, право на доступ до правосуддя може переважати над суверенним імунітетом.

Практикою ЄСПЛ окремо вироблені підходи до застосування імунітетів на предмет їх відповідності основним правам людини. Насамперед вони пов'язані з питаннями непропорційного обмеження права на суд. Водночас заходи, яких вживають у зв'язку з державним імунітетом, не в будь-якому випадку непропорційно обмежують право на доступ до суду.

ЄСПЛ наголошував, що Конвенція покликана гарантувати в тому числі право на доступ до суду через його важливе місце в демократичному суспільстві права на справедливий судовий розгляд. Обмеження не відповідало б верховенству

права або основному принципу, що покладено в основу ст. 6 §1 Конвенції, якби значну частину цивільних позовів було виведено з-під юрисдикції судів або надано імунітет від цивільної відповідальності значним категоріям осіб (справа «*Sabeh El Leil v. France*», §50) [12, с. 18].

Зокрема, юрисдикційний імунітет держави обмежується через збереження сутності права на доступ до правосуддя у випадках розірвання трудових контактів з особами, які не є громадянами цієї держави та не виконували функцій держави у дипломатичних представництвах держав суду. Так, у справі «*Чудак (Cudak) проти Литви*» Верховний суд Литви послався на судовий імунітет Польської республіки, у посольстві якого працювала заявниця, не отримавши при цьому будь-яку інформацію, яка б дозволила встановити дійсний обсяг її компетенції, посилячись на припущення. Відповідні дані, які отримувала заявниця у зв'язку з трудовими функціями, за своєю природою не могли нести загрози інтересам польської держави в галузі безпеки, її функції не сприяли здійсненню Польською Республікою своїх суверенних функцій. Суд підтримав виняток щодо імунітету держав та стосовно заявниці порушили сутність права на доступ до правосуддя [13].

Особливе місце серед імунітетів держав має імунітет від примусового виконання рішення. У справі «*Манойліску та Добреску проти Румунії та Росії*» заявники безпосередньо зверталися до влади Росії та влади Румунії з метою забезпечення повернення будівлі, але їх звернення були відхилені. Судове рішення, згідно з яким реституція будівлі була дозволена (праводомання було встановлено достатньою мірою, щоб утворити «майно» відповідно до ст. 1 Протоколу № 1 до Конвенції), не було виконано, тому що суперечило державному імунітету від виконання відповідних рішень щодо приміщень дипломатичних або консульських представництв, але це не було прирівняно до акту невідповідного обмеження державою права людини на «доступ до суду». Вимагати їх здійснення від держав означало б відмову від права цієї держави на імунітет як загальновизнаного принципу в міжнародному праві, спрямованого на забезпечення міжнародної ввічливості та добрих відносин між державами («*Манойліску та Добреску проти Румунії та Росії*») [14].

Суверенітет держав через посольський імунітет як тісно з ним пов'язаний, відображено в ряді міжнародних актів: Віденська конвенція про дипломатичні зносини від 18 квітня 1961 р., Конвенція про спеціальні місії 1969 р., Віденська конвенція про представництво держав і їх відносини з міжнародними організаціями універсального характеру від 14 березня 1975 р.,

Віденська конвенція про консульські зносини від 24 квітня 1963 р. Виокремлення відповідного імунітету має значення для обґрунтування дипломатичних імунітетів і розмежування імунітету дипломатичного представництва як органу певної держави, та його працівників і як агентів, і як фізичних осіб, а також службових імунітетів адміністративно-технічного, обслуговуючого персоналу (особи не є громадянами держави перебування), що не звільняє від адміністративної та цивільної юрисдикції на підставах застосування функціонального імунітету. Своєю чергою, консульські посадові особи та консульські службовці, як правило, не користуються імунітетом щодо цивільних позовів, але відмова від існуючого судового імунітету не тягне за собою відмову від виконавчих дій. Державі, що акредитує, надано право відмови від імунітетів співробітників консульської установи.

Варто зазначити про практику двостороннього договірної узгодження між державами збільшення обсягу імунітету за принципом взаємності. Поступово службовий імунітет замінюється дипломатичним, разом з тим, Конвенція 1961 року допускає обмеження імунітетів та привілеїв за тим же принципом взаємності [15, с. 192–193, 196]. Відповідні міжнародні акти регулюють порядок використання дипломатичними агентами імунітетів від цивільної юрисдикції. Винятки становлять (відповідно до ст. 31 Віденської конвенції про дипломатичні зносини 1961 р.) речові позови щодо нерухомого майна, яке знаходиться у приватній власності агента на території держави перебування, позови, предметом яких є спадкові права, якщо агент уповноважений на виконання заповіту, на опіку над спадковим майном, спадкоємцем або є відказоодержувачем як приватна особа, не захищений імунітетом держави з точки зору виконання публічних функцій (ст. 31 Віденської конвенції про дипломатичні зносини 1961 р.).

Наступним видом імунітету, що може спричинити обмеження права на суд, є імунітет міжнародних організацій від юрисдикції національних судів. Зокрема, згідно зі ст. 105 Статуту ООН та розділів 13, 16 Конвенції про привілеї та імунітети Об'єднаних Націй (далі – Конвенція) на території кожного з членів ООН привілеями та імунітетами, які необхідні для досягнення її цілей та для забезпечення свободи слова, незалежного, самостійного виконання функцій, пов'язаних з діяльністю установи (надаються не для особистої вигоди окремих осіб), користуються представники членів установи та її посадові особи. Їх майно та активи, де і в чьому б розпорядженні вони не перебували, мають імунітет від будь-якої форми судового втручання, крім випадків, коли установа сама безумовно

відмовляється від імунітету в певному випадку, зокрема, коли, на її думку, імунітет перешкоджає відправленню правосуддя і коли відмова від імунітету може бути здійснена без шкоди інтересам установи. Представники членів спеціалізованих установ ООН у виконанні ними своїх обов'язків, у поїздках користуються різними судово-процесуальними імунітетами щодо всього сказаного, написаного чи вчиненого ними як посадовими особами. Відповідно держава, яка є членом спеціалізованої установи, не тільки має право, а й зобов'язана відмовлятися від імунітету своїх представників у тих випадках, коли, на її думку, імунітет перешкоджає відправленню правосуддя і коли відмова від нього не завдає шкоди тій меті, заради якої імунітет було надано. Відповідно до розділу 23, кожна спеціалізована установа відповідно до Конвенції співпрацює з органами влади держав-членів з метою сприяння належному відправленню правосуддя, запобіганню зловживанням привілеями та імунітетами й пільгами. Питання про те, чи сталося зловживання, передається Міжнародному Суду. Порядок вирішення цивільних спорів, стороною якого є спеціалізована установа ООН, або спорів у зв'язку з діяльністю посадової особи, яка має імунітет, від якого установа не відмовилась, установлюється кожною спеціалізованою установою [16].

Схожі положення передбачені й Генеральною угодою (далі – Угода) про привілеї та імунітети Ради Європи щодо її членів. Зокрема, відповідно до ст. 1, 3 Угоди Рада Європи, яка є юридичною особою, а від її імені діє Генеральний секретар, її майно та активи, де б вони не знаходилися та хто б ними не розпоряджався, користуються імунітетом від будь-якої форми юридичного процесу, крім випадків, коли Комітет міністрів відмовляється від такого імунітету. При цьому відмова від імунітету не має поширюватись на звернення стягнення на майно або його арешт. Угодою закріплено юрисдикційні імунітети для представників у Комітеті під час виконання своїх службових функцій. Відповідно до ст. 19 Угоди Генеральний секретар уповноважений позбавити будь-яку посадову особу імунітету в тих випадках, коли, на його думку, імунітет перешкоджає відправленню правосуддя, не завдаючи при цьому шкоди інтересам Ради Європи. Спори між Радою Європи та приватними особами щодо поставок, наданих послуг або придбаного від імені Ради нерухомого майна підлягає віднесенню до юрисдикції арбітражу, що створюється в спеціальному порядку Генеральним секретарем за погодженням з Комітетом міністрів (ст. 21 Угоди) [17].

Відповідні імунітети допустимі відповідно до ст. 6 §1 Конвенції, якщо обмеження є пропорційним, а заявникам гарантуються розумні

альтернативні засоби ефективного захисту прав. ЄСПЛ зазначено, що надання міжнародним установам привілеїв та імунітетів є важливим засобом забезпечення належного їх функціонування, незалежності від окремих урядів. За позицією ЄСПЛ, примушення міжнародної організації брати участь у внутрішньодержавному позові з приватних питань перешкоджатиме належному функціонуванню міжнародних організацій і суперечитиме сучасній тенденції, спрямованій на розширення та зміцнення міжнародного співробітництва [18].

Задля розкриття важливих аспектів дотримання справедливої судової процедури на міжнародному рівні маємо зазначити про суто судові імунітети: імунітети свідків, не враховуючи спеціальні імунітети окремих осіб, а також заходи безпеки свідків і потерпілих, у зв'язку з якими особи можуть не давати свідчення, не надавати докази. Порядок і підстави застосування певних заходів визначаються або законодавством держави суду, за законодавством якого вирішується справа, або положенням, регламентом міжнародної судової установи (трибуналу, арбітражу). Судовий імунітет свідків на міжнародному рівні може мати абсолютний та умовний (відносний, обмежений) характер, має бути співвіднесений з ефективним захистом [19], потенційною небезпекою у зв'язку з участю в судовому процесі [20] тощо. Імунітет як спосіб правового регулювання може бути дозволом (визначається як привілей відмови давати свідчення), зобов'язанням (обов'язок давати свідчення) та заборону (розповсюджувати дані, що були довірені їм у зв'язку з професійною діяльністю). Разом з тим, як зазначалось, держава чи установа, в інтересах якої особа наділена абсолютним імунітетом, може відмовитись від нього за певних умов, зокрема, коли імунітет перешкоджає відправленню правосуддя, тому абсолютний характер імунітету кореспондується з привілеєм відмови від нього.

Висновки. Таким чином, правові імунітети в міжнародному праві є не лише привілеями та винятками як певні види правових стимулів, що надані різним суб'єктам права в міжнародному просторі та визначають правовий статус особи, міжнародної установи або держави на міжнародному рівні або в іншій країні, а й загалом правовими можливостями діяти з урахуванням приватних або публічних інтересів високого значення. Зокрема, визначаються правом не розповсюджувати інформацію, що може зашкодити інтересам певного суб'єкта саме міжнародного права (обов'язок притаманний для певної категорії свідків). Абсолютний імунітет держави через конвенційний або договірний механізм надається однією державою через свій судовий механізм

іншій, проти якої намагаються розпочати судове провадження, арешт майна або виконання судових рішень. Дипломатичні, консульські та службові або функціональні імунітети є похідними від суверенітету держави або надані для забезпечення незалежності та безперешкодної діяльності міжнародної установи. Важливим аспектом забезпечення балансу інтересів і гарантій права на справедливий суд є право первинних носіїв імунітету (а не самих агентів) від нього відмовитись.

Принцип абсолютного імунітету держави як прояв класичної міжнародної правової доктрини поступово втрачає своє значення, замінюючись підходом, заснованим на засадах теорії нормативної ієрархії (пріоритет над імунітетом держави імперативних норм міжнародного права про заборону злочинів проти людяності тощо) або колективної користі для глобальної спільноти над суверенітетом, коли захищеними мають бути дії держави у випадку, якщо вони не спричиняють шкоду міжнародним відносинам. Крім того, правові гарантії незалежності суб'єкта у зв'язку із суверенітетом та відповідні правові стимули мають бути збалансовані з порушенням інтересів суб'єкта міжнародних відносин, обмеженням прав людини задля недопущення свавілля щодо окремої особи.

Динаміка міжнародної практики та міжнародного правосуддя свідчить про обмеження імунітету держав не лише на підставі конвенційних положень, а й міжнародного звичаєвого права. У зв'язку з цим функціональний імунітет має певну диференціацію, яка заснована на наявності чи відсутності умов застосування імунітету, серед яких приєднання до Конвенції 1972 року, ясно виражена домовленість або згода, відмова від імунітету, характер відносин тощо. Так, умовним є судовий імунітет у справах, у яких належить вирішити, чи пов'язані вони зі здійсненням суверенних повноважень держави, відповідністю теорії нормативної ієрархії тощо, що передбачає певний ступінь розсуду з боку суду і може викликати проблеми в ході застосування цього положення на практиці.

Література

1. Sharma M. Law of State Immunity under International Law. *International Journal of Law Management & Humanities*. Vol. 4 Iss. 1; 2104. Pp. 2104–2110.
2. Хмельова І. Є. Юридична природа інституту визнання в міжнародному праві та сучасна практика його застосування: Дис. ... д-ра філософії: 293 «Міжнародне право». К., 2019. 243 с.
3. Case of Jones and others v. the United Kingdom, The European Court of Human Rights (Fourth Section), (Applications nos. 34356/06 and 40528/06), 14.01.2014. // HUDOC: сайт. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-140005> (дата звернення: 02.11.2023).
4. Борщевська О. Судовий імунітет держави в розгляді приватноправових спорів за участю іноземних

осіб. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 3. С. 77–82

5. Тімашова В. М. Державний імунітет і суверенітет держави при вступі в міждержавні цивільні відносини. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2015. Вип. 3 (36). С. 114–118.

6. European Convention on State Immunity. Basle, 16. V. 1972. URL: <https://rm.coe.int/16800730b1> (дата звернення: 02.11.2023).

7. Корнійчук Є. В. Юрисдикційні імунітети держав та їхньої власності: тенденції розвитку в міжнародному та внутрішньому праві : Дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11. К., 2008. 215 с.

8. Case of Sabeh El Leil v. France: decision, The European Court of Human Rights (Grand chamber), № 34869/05, 29.06.2011. // HUDOC : сайт. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-105378> (дата звернення: 02.11.2023).

9. Case of Oleynikov v. Russia: decision, The European Court of Human Rights (First section), № 36703/04, 14.03.2013. // HUDOC : сайт. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-117124> (дата звернення: 02.11.2023).

10. Степаненко Т. В. Юрисдикційний імунітет держави: еволюція доктрини. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2023. № 2 (101), ч. 2. С. 55–71.

11. Bornkamm P. C. State Immunity Against Claims Arising from War Crimes: The Judgment of the International Court of Justice in Jurisdictional Immunities of the State. *German Law Journal*. Vol. 13, Iss. 6, June 2012, Pp. 773–782.

12. Посібник зі статті 6. Право на справедливий суд (цивільна частина). Рада Європи/ Європейський Суд з прав людини, 2013. 77 с. URL: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/guide_art_6_ukr. (дата звернення: 02.11.2023).

13. Case of Cudak v. Lithuania (Application no. 15869/02), 23 March 2010 // HUDOC : сайт. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-97879> (дата звернення: 20.03.2023).

14. Case of Manolescu and Dobrescu – Romania and Russia: decision, The European Court of Human Rights (Third section), № 60861/00, 03.03.2005 // HUDOC : сайт. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-72683> (дата звернення: 20.03.2023).

15. Фалалєєва Л. Г., Мараховський В. В. Дипломатичні імунітети: принципи, норми, практика застосування. *Вісник Академії адвокатури України*. 2009. № 1(14). С. 192–202.

16. Конвенція про привілеї та імунітети Об'єднаних Націй: Конвенція від 13.02.1946. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/140893__140893 (дата звернення: 02.11.2023).

17. Генеральна угода про привілеї та імунітети Ради Європи : Рада Європи; Угода, Міжнародний документ від 02.09.1949. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_019#Text (дата звернення: 02.11.2023).

18. Рішення у справах «Уейт і Кеннеді проти Німеччини» та «Бір і Ріган проти Німеччини» : Рада Європи, Європейський суд з прав людини, Міжнародні суди; Рішення, Комюніке від 18.02.1999. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_394#Text (дата звернення: 02.11.2023).

19. Case of Sievert v. Germany: decision, The European Court of Human Rights (Third Section), № 29881/07, 19.07.2012. // HUDOC : сайт. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-112283> (дата звернення: 02.11.2023).

20. Case of Breijer against the Netherlands: decision, The European Court of Human Rights (Third Section), № 41596/13, 03.07.2018. // HUDOC : сайт. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-185990> (дата звернення: 02.11.2023).

Анотація

Чупрун Є. В. Імунітети, врегульовані нормами міжнародного права. – Стаття.

У статті розглянуто сутність та правове значення імунітетів, які врегульовані нормами міжнародного права. Досліджено основні міжнародні акти та сучасні публікації, що відображають погляди на проблему. Відзначено окремі аспекти співвідношення та балансу інтересів при конкуренції правових статусів, заснованих на імперативних нормах міжнародного права чи на найбільш значущих принципах демократичного суспільства, які охороняються на міжнародному рівні. Проаналізовано правові імунітети, що врегульовані нормами міжнародного права, а також відповідне тлумачення норм міжнародними судами та науковцями, що пов'язано з різними підходами у застосуванні імунітетів, зважаючи на динаміку відносин у глобальному розумінні, інтерпретації підстав обмеження різних імунітетів.

Проаналізовано види імунітетів за суб'єктами, характером відносин та обсягом. Зокрема, приділено увагу державному, дипломатичному імунітетам, імунітетам міжнародних організацій та їх представників, агентів, визначено взаємообумовленість із суверенними функціями та іншими пріоритетними імперативами. Відзначено, що у доктрині, міжнародній і судовій практиці розрізняють дії держави, вчинені на виконання суверенної влади, та дії приватного або комерційного характеру.

Наголошено, що суверенітет держав та її агентів (з повним, обмеженим функціональним чи мінімальним імунітетом) мають бути збалансовані з іншими інтересами, які мають значення у демократичному суспільстві та забезпечення яких пов'язується з безпекою держави, забезпечувати міжнародну ввічливість і добрі відносини між державами, дотриманням вимог верховенства права. Визначено, що підхід з точки зору встановлення балансу між державним імунітетом і правами людини, що значно порушуються, разом з імперативними нормами міжнародного права має бути основоположною засадою для подальшого розвитку міжнародної практики, заснованої на верховенстві права. Динаміка міжнародної практики та міжнародного правосуддя свідчить про обмеження імунітету держав не лише на підставі конвенційних положень, а й міжнародного звичаєвого права. Принцип абсолютного імунітету держави поступово втрачає своє значення перед теорією нормативної ієрархії (пріоритет заборони злочинів проти людяності) чи колективної користі для глобальної спільноти над суверенітетом.

Ключові слова: правовий імунітет, імунітет держави, абсолютний імунітет, обмежений імунітет, права людини, імунітети в цивільному процесуальному праві.

Summary

Chuprun Ye. V. Privileges regulated by international law norms. – Article.

The essence and legal significance of privileges, which are regulated by international law norms, have been studied in the article. The main international

acts and modern publications reflecting the views on the problem have been researched. The author has noted certain aspects of the correlation and balance of interests in the competition of legal statuses based on imperative norms of international law or on the most significant principles of a democratic society protected at the international level.

The author of the paper has analyzed legal privileges regulated by international norms, as well as the corresponding interpretation of norms by international courts and scholars, which is related to different approaches to the application of privileges, taking into account the dynamics of relations in the global sense, interpretations of the grounds for limiting various privileges.

The author has analyzed the types of privileges in regard to the subjects, the nature of the relationship and, accordingly, the volume. In particular, special attention has been paid to state, diplomatic privileges, immunities of international organizations and their representatives, agents; mutual dependence with sovereign functions and other priority imperatives has been determined. It has been noted that state actions carried out for exercising sovereign power and actions of a private or commercial nature are distinguished in the doctrine, international and judicial practice.

It has been emphasized that the sovereignty of states and their agents (with full, limited functional or minimal privilege) must be balanced with other interests that are important in a democratic society and whose provision is connected with the security of the state, with guaranteeing international courtesy and good relations between states, the compliance with the rule of law requirements. It has been determined that the approach from the point of view of establishing a balance between state privilege and human rights, which are seriously violated along with the imperative norms of international law, should be the fundamental basis for further development of international practice based on the rule of law.

The dynamics of international practice and international justice demonstrate that the privilege of states is limited not only on the basis of convention provisions, but also on the basis of international customary law. The principle of absolute privilege of the state is gradually losing its meaning compared to the theory of normative hierarchy (priority of prohibition of crimes against humanity) or collective benefit for the global community over sovereignty.

Key words: the rule of law principle, legal privilege, act-of-state doctrine, absolute privilege, limited immunity, human rights, immunities within civil proceedings.